

PASVALIO MIESTO ISTORINĖS DALIES, UNIKALUS KODAS 17100, UV31 TERITORIJOS RIBŲ PATIKSLINIMO SPECIALUSIS PLANAS

STADIJA: ESAMOS BŪKLĖS ANALIZĖ

ESAMA BŪKLĖ

AIŠKINAMASIS RAŠTAS IR GRAFINĖ DALIS

SPECIALIOJO PLANAVIMO ORGANIZATORIUS	Pasvalio rajono savivaldybės administracijos direktorius
SPECIALIOJO PLANO RENGĖJAS	UAB „Lyderio grupė“

PROJEKTO VADOVAS: Architektas Laurynas Byla (atestato Nr. A 1576)

NEKILNOJAMOJO KULTŪROS PAVELDO Nijolė Steponaitytė (atestato Nr. 1498)

APSAUGOS SPECIALISTĖ:

ARCHITEKTĖ: Justina Ragaišytė

KLAIPĖDA, 2015

Turinys

1.ĮVADAS	3
2.DOKUMENTŲ, SUSIJUSIŲ SU NAGRINĖJAMU OBJEKTU, APŽVALGA	5
3.ESAMOS BŪKLĖS ANALIZĖ	6

GRAFINĖ DALIS:

1. esamos būklės brėžinys;
2. grafiniai priedai.

1. ĮVADAS

Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialiojo plano rengimo pagrindas: Pasvalio rajono savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymas.

Planuojama teritorija: Pasvalio miesto urbanistikos paminklo unikalus kodas 17100 (senas kodas UV31) teritorija.

Planavimo tikslas: Pasvalio miesto istorinės dalies u.k. 17100 (UV31) teritorijos ribų patikslinimas.

Planavimo uždaviniai: patikslinti Pasvalio miesto istorinės dalies u.k. 17100 (UV31) teritorijos ribas.

Planavimo dokumento tipas ir lygmuo:

- pagal planuojamos teritorijos dydį ir sprendinių konkretizavimo lygį, specialusis planas yra vietovės lygmens;
- pagal planavimo dokumentą tvirtinančią instituciją, specialusis planas yra savivaldybės lygmens.

Planavimo organizatoriaus funkcijų vykdytojas

Pasvalio rajono savivaldybės administracijos direktorius

Adresas: Vytauto Didžiojo a. 1, LT-39143 Pasvalys

Tel.: (8 451) 54 101

Faksas: (8 451) 54 130

El. paštas: rastine@pasvalys.lt

Specialiojo plano rengėjas

UAB „Lyderio grupė“

PV Laurynas Byla

Adresas: Šilutės pl. 83, Lt-91400 Klaipėda

Tel.: (8 46) 31 30 57

Faksas: (8 46) 31 30 58

El. paštas: byla.laurynas@gmail.com

Esamos būklės analizės stadijoje išnagrinėta:

- Pasvalio istorinė, architektūrinė, urbanistinė raida ir pateiktas objekto urbanistinės-architektūrinės raidos aprašymas, papildytas istorinių planų ir nuotraukų kopijomis;
- išanalizuota Pasvalio miesto istorinės dalies planinė–erdvinė struktūra, užstatymo pobūdis, atsiradę pokyčiai;
- surinkti duomenys apie kultūros paveldo vietovės teritorijoje esančius Nekilnojamojo kultūros paveldo registre registruotus statinius, atlikta visų teritorijoje esančių statinių vertybinė analizė;
- išnagrinėti su planuojama teritorija susiję juridiniai dokumentai ir projektai.

Esamos būklės analizės prieduose pateikta:

- grafinė dalis.

2. DOKUMENTŲ, SUSIJUSIŲ SU NAGRINĖJAMU OBJEKTU, APŽVALGA

Pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys veiklą Pasvalio istorinėje dalyje:

- LR Nekilnojamojo kultūros paveldo įstatymas (Žin., 2004, Nr. 153-5571) su vėlesniais pakeitimais;
- LR Teritorijų planavimo įstatymas (Žin., 1995, Nr. 107-2391) su vėlesniais pakeitimais;
- LR Saugomų teritorijų įstatymas (Žin., 1993, Nr. 63-1188) su vėlesniais pakeitimais;
- LR Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas (Žin., 1996, Nr. 82-1965) su vėlesniais pakeitimais;
- LR Valstybinės kultūros paveldo komisijos sprendimas „Dėl Europos kraštovaizdžio konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje“ (2009–09–25 Nr. S-79149).

Pagrindiniai galiojantys teritorijų planavimo ir apskaitos dokumentai:

- Pasvalio rajono savivaldybės Nekilnojamojo kultūros paveldo tinklų schema, 2009-05-05 Nr. IV-212;
- Pasvalio miesto savivaldybės bendrasis planas, patvirtintas 2012–05–30 sprendimu Nr. T1-141.

3. ESAMOS BŪKLĖS ANALIZĖ

Administracinė priklausomybė

Pasvalio rajono savivaldybė, Pasvalio miestas (Pasvalio miesto istorinė dalis).

Geografinė padėtis

Pasvalio miestas yra Lietuvos šiaurėje, centrinėje rajono dalyje, apie 40 km į šiaurės rytus nuo Šiaulių, išsidėstęs abiejuose Lėvens upės krantuose. Miesto ribose į Lėvenį įteka Svalios upelis. Šiaurės vakaruose miestas tęsiasi iki Mūšos upės.

Esamos būklės charakteristika

Pasvalio miesto centrinė dalis – savaimingos raidos radialinio plano urbanistikos vertybė. Gatvių tinklas gerai prisitaikęs prie gamtinės situacijos, Lėvens ir Svalios vingių reljefo. Tūrinė erdvinė kompozicija, prisitaikiusi prie gamtos sąlygų, iš esmės susiformavo iki XIX a. pab. – XX a. pr. Keturios gatvės sueina į dvi aikštes, kurių viena susiformavo XIX a. pirmojoje pusėje, kita, naujoji, XX a. antrojoje pusėje. Gatvės sudaro netaisyklingus įvairaus dydžio kvartalus. Istorinėje miesto dalyje vyrauja XIX a. pab. – XX a. antrosios pusės 1–2 aukštų daugiausia mediniai pastatai, yra keletas stambesnių mūrinių pastatų. Miesto istorinio centro panoramoje dominuoja bažnyčia. Senųjų gatvių erdves, perspektyvas formuoja mažaukščiai pastatai.

Kairiajame Lėvens krante yra didžiulio siaurojo geležinkelio komplekso dalis – stotis ir jos ūkiniai statiniai.

Sovietmečiu miesto istorinis centras buvo gerokai sugadintas – pastatyta stambių visuomeninių ir gyvenamųjų pastatų, ypač neigiamai istorinę struktūrą paveikė senojoje turgaus aikštėje pastatyti dideli kultūros namai, savivaldybės pastatas, taip pat prie Vilniaus gatvės laisvai išdėstyti stambūs pastatai.

Šie pakitimai sumenkino Pasvalio miesto istorinio centro kultūrinę vertę.

Nekilnojamasis kultūros paveldas

2015 m. sausio mėn. 02 d. duomenimis Pasvalio mieste užfiksuoti šie nekilnojamojo kultūros paveldo kompleksai ir objektai:

Planuojamoje teritorijoje:

1. lentelė: Planuojamoje teritorijoje esančių kultūros vertybių, registruotų LR Kultūros

vertybių registre, sąrašas.

KULTŪROS VERTYBIŲ, ESANČIŲ PLANUOJAMOJE TERITORIJOJE, SĄRAŠAS						
Nr.	Unikalus objekto kodas	Objekto pilnas pavadinimas	Adresas	Įregistravimo registre data	Kiti kodai	Pastabos
VIETOVĖ						
1	17100	<u>Pasvalio miesto istorinė dalis</u>	Pasvalio r. sav., Pasvalio m. (Pasvalio miesto sen.)		UV31	
PAVIENIAI OBJEKTAI						
2	15539	Dekoratyvinė skulptūra "Laukuose" ("Poilsis")	Pasvalio r. sav., Pasvalio m. (Pasvalio miesto sen.), Vytauto a.		DV4611	
3	1523	Namas	Pasvalio r. sav., Pasvalio m. (Pasvalio miesto sen.), Nepriklausomybės g. 25	1992-06-04	S323 , AtV528	
4	2584	Pirtis	Pasvalio r. sav., Pasvalio m. (Pasvalio miesto sen.), Palėvenės g. 15	1992-08-31	IP1536, LA413/1801	

Už planuojamos teritorijos ribų esantys nekilnojamojo kultūros paveldo objektai ir kompleksai:

2. lentelė: Pasvalio mieste už planuojamos teritorijos ribų esančių kultūros vertybių, registruotų LR Kultūros vertybių registre, sąrašas.

KULTŪROS VERTYBIŲ, ESANČIŲ PASVALIO MIESTE UŽ PLANUOJAMOS TERITORIJOS RIBŲ, SĄRAŠAS						
Nr.	Unikalus objekto kodas	Objekto pilnas pavadinimas	Adresas	Įregistravimo registre data	Kiti kodai	Pastabos
KOMPLEKSAS						
5	21898	<u>Siaurojo geležinkelio kompleksas</u>	Panevėžio m. sav., Panevėžio m.; Panevėžio r., Pasvalio r., Biržų r., Pakruojo r., Anykščių r.	1996-03-22	G10K	
5.1	21910	Siaurojo geležinkelio komplekso Pasvalio stotis	Pasvalio r. sav., Pasvalio m. (Pasvalio miesto sen.), Stoties g. 12	1996-07-11	G10K12	
5.2	21911	Siaurojo geležinkelio	Pasvalio r. sav., Pasvalio m. (Pasvalio miesto sen.), Stoties g. 15	1996-07-11	G10K13	

		komplekso Pasvalio stoties prekių sandėlis				
5.3	32963	Siaurojo geležinkelio komplekso Pasvalio senosios stoties bagažinė	Pasvalio r. sav., Pasvalio m. (Pasvalio miesto sen.)	2009-05-20		
5.4	32962	Siaurojo geležinkelio komplekso Pasvalio senosios stoties ūkinis pastatas	Pasvalio r. sav., Pasvalio m. (Pasvalio miesto sen.)	2009-05-20		
5.5	32961	Siaurojo geležinkelio komplekso Pasvalio stoties namas	Pasvalio r. sav., Pasvalio m. (Pasvalio miesto sen.)	2009-05-20		
5.6	21952	Siaurojo geležinkelio komplekso Pasvalio tiltas	Pasvalio r. sav., Pasvalio m. (Pasvalio miesto sen.)	1996-07-11	G10K54	
PAVIENIAI OBJEKTAI						
6	15358	Inžinieriaus Petro Vileišio paminklas	Pasvalio r. sav., Pasvalio m. (Pasvalio miesto sen.), P. Vileišio g.	1993-04-28	D127 , DV4423	
7	11063	Kapinės	Pasvalio r. sav., Pasvalio m. (Pasvalio miesto sen.), Stoties g.		IV465	
8	25140	Lietuvos karių kapas	Pasvalio r. sav., Pasvalio m. (Pasvalio miesto sen.), P. Avižonio g.	2000-05-31	L1034P	
9	11062	Namas	Pasvalio r. sav., Pasvalio m. (Pasvalio miesto sen.), Nepriklausomybės g. 79	1993-02-18	IV464	Kultūros paveldo objekto apsauga panaikinta. Pastatas yra nugriautas.
10	2065	Namas	Pasvalio r. sav., Pasvalio m. (Pasvalio miesto sen.), Vaškų g. 8	1992-06-30	IP980, LA413/1802	
11	20729	Pasvalio žydų	Pasvalio r. sav., Pasvalio m. (Pasvalio	1993-10-28	IP2732	

		senosios kapinės	miesto sen.), Panevėžio g.			
12	11638	Tiltas	Pasvalio r. sav., Pasvalio m. (Pasvalio miesto sen.)	1995-06-12	S16 , IP2735	Statinsys yra už Pasvalio m. adminis-tracinių ribų.

Pasvalio miesto urbanistinės raidos apžvalga

Rašytiniuose istorijos šaltiniuose tiesioginių Pasvalio gyvenvietės paminėjimų iki XV a. nėra, manoma, kad prie Svalios upės, įtvirtintoje vietoje prie vieno piliakalnių, pirmaisiais antrojo tūkstantmečio amžiais galėjo būti Pasvalio gyvenvietė, kurioje gyveno prekybininkai ir amatininkai. 1286–1352 m. Rygos skolininkų knygoje paminėtas pirklys iš Pasvalio.

Spėjama, kad išsivysčius kelių tinklui, jau XV a. pabaigoje atsirado kompaktiška gyvenvietė. 1497 m. buvo leista statyti bažnyčią, steigti Svalios miestą ir rengti turgus.

Miestas pradžioje plėtėsi pagal Lėvens upę ir buvo linijinio plano. 1498 m. pastačius bažnyčią, prie jos formavosi aikštė, atsirado radialinio plano užuomazgos.

Savaimeingai miestas formavosi iki XVI a. vidurio, kada pradėta vykdyti Valakų reforma. Pasvalyje valakai pradėti matuoti jau 1535 m. Reformos metu buvo sureguliuota aikštė bei išmatuoti sklypai. XVI a. pabaigoje jau buvo keturkampė aikštė, keturios gatvės, einančios palei Lėvens ir Svalios upes ir gatvė iš pietryčių – Vilniaus pusės. Tačiau Valakų reformos metu savaiminis radialinis planas nebuvo pakeistas į stačiakampį.

1581 m. Pasvalį nusiaubė didžiulis gaisras, sudegė visi esantys namai prie aikštės ir dauguma Lėvens gatvės namų.

Tačiau miestelis sparčiai augo. 1786 m. plane matoma, kad jis jau užėmė abu Lėvens krantus. Buvo susiformavęs radialinis planas, aplink aikštę buvo susiformavę smulkiausi sklypai.

1866 m. plane užfiksuotas žymiai didesnis miestas.

1903 m. pastatytas medinis tiltas per Lėvenį, 1915 m. nutiestas Šiaulių–Pasvalio siaurasis geležinkelis.

Po 1920 m. kilusio gaisro, parengtas miesto atstatymo ir plėtros projektas (archit. E. Pejeris), patvirtintas 1922 m., jame nebuvo keičiamas gatvių tinklas, tik numatyta didžiulė nauja turgaus aikštė, o Svalios upelio pakrantėse – parkas.

1925 m. Pasvalyje veikė gimnazija, pradžios mokykla, knygynas, biblioteka su skaitykla, žemės ūkio kooperatyvas, skerdykla, valcinis malūnas, vilnų verpykla, linų bei sėmenų supirkimo punktas, sveikatos punktas, žydų liaudies bankelis, apylinkės teismas, notariatas, miškų urėdija, ugniagesių komanda, policijos nuovada ir kitos įstaigos. 1930 m. Pasvalio gimnazija paversta

komercinė mokykla, 1933 m. (archit. Karolis Reisonas), iškilo naujas mokyklos pastatas, greta jų – paminklas Petrui Vileišiui (skulptorius Vincas Grybas). 1922 m. atnaujinta Pasvalio gydykla, 1923 m. jai pastatytas specialus vonių namas.

1931 m. parengtas ir patvirtintas „mūrinių namų rajono“ projektas, pagal kurį palei abi aikštes ir jas skiriančiame kvartale leista statyti tik mūrinius namus su čerpių ar skardiniais stogais.

Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu miesto centre pastatyta stambių mūrinių pastatų, tačiau apskritai mieste dominavo mediniai vieno aukšto pastatai.

Sovietmečiu 1954 m. sudarytas „Miesto išplanavimo ir užstatymo projektas“. Dešiniajame Lėvens krante Pasvalys numatytas plėsti į pietryčius, šią teritoriją ir plotą tarp parko ir Panevėžio–Biržų plento bei prie kelio į Vabalninką sudalinti taisyklingais kvartalais ir užstatyti vienbučiais namais. Numatyta palikti naująją aikštės dalį Svalios gatvėje, o senojoje jos dalyje įrengti skverą. Tačiau tuo metu miestas beveik neaugo.

Miestas pradėjo augti nuo septintojo dešimtmečio pradžios. Sparčiai didėjo vienbučių namų statybos apimtys, o rytinėje miesto dalyje pradėta daugiabučių gyvenamųjų namų statyba, išaugo mokykla ir vaikų darželis.

Sparti miesto plėtra numatyta 1964 m. parengtame generaliniame plane (archit. K. Bučas), gyventojų skaičius mieste nuo 4800 turėjo padidėti iki 8000. Vilniaus gatvės tęsoje pastačius tiltą per Lėvenį, padidėjo tranzitinis eismas Vilniaus gatve. Rytų pusėje buvo statomi nauji daugiabučiai namai, pasikeitė miesto vaizdas nuo plento pusės. Buvo statoma ir istorinėje miesto dalyje, į šiaurę nuo senosios turgaus aikštės pastatytas Vykdomasis komitetas.

1968 m. sudarytas centro dalies išplanavimo projektas (archit. A. Jankauskas). Jame nauji stambūs pastatai suprojektuoti už Vilniaus gatvėje esančių senųjų namų. Tikėtasi, kad juos vėliau nugriovus, gatvė labai išplatėtų, o susidariusi nauja erdvė iš esmės pakeistų senosios miesto dalies turinę erdvinę kompoziciją.

Tuo metu Pasvalys jau buvo ištyrinėtas kultūros paveldo požiūriu (A. Miškinis), nustatyti saugotini elementai, 1969 m. miesto istoriniam centrui suteiktas vietinės reikšmės urbanistikos paminklo statusas.

1975 m. parengtas naujas Vilniaus gatvės pertvarkymo projektas (archit. A. Jankauskas), pradėti rengti atskirų pastatų projektai. Nepaisant Architektūros ir statybos instituto urbanistikos sektoriaus prieštaravimų (tuo metu projektai urbanistikos paminkluose turėjo būti derinami minėtoje įstaigoje), 1980 m. šiek tiek pakeistas projektas buvo patvirtintas ir pradėtas įgyvendinti. Nors naujų pastatų architektūra kitoje vietoje būtų visai tinkama, dideli tūriai, įvairiais atstumais atitraukti nuo gatvės, suardė istorinę plano struktūrą ir nuoseklią miesto raidą atitikusią turinę erdvinę kompoziciją.

1982 m. parengtas naujas Pasvalio miesto išplanavimo projektas (archit. A. Jankauskas, P. Kizys). Jame numatyta toliau į pietryčius praveisti naują kelią Rygos link, miestą vystyti įvairiomis kryptimis abiejuose Lėvens krantuose. Šiaurėje planuota įkurti pramonės zoną.

1984 m. senojoje aikštėje pastatytas vienas stambiausių miesto pastatų – kultūros namai.

Nuo 1995 m. buvo vykdomi pakartotiniai Lietuvos urbanistikos paveldo tyrimai, siekiant nustatyti pokyčius apsaugos statusą turinčiose vietovėse, dar neištirtų miestelių ir bažnytkaimių paveldinę vertę, išplėsti saugotinų vietovių skalę, numatant savivaldybių (vietos lygmens) kultūros vertybes.

2004 m. kultūros paveldo požiūriu tyrinėtas Pasvalio miestas (archit. N. Steponaitytė). Nustatyta, kad sovietmečio pertvarkymai jį gerokai pakeitė, todėl vietos reikšmės urbanistikos paminklo statusas, kuris dabar atitiktų regiono lygmenį (tada pavadinta valstybinės reikšmės kultūros vertybės) turėtų būti pakeistas į vietos lygmenį (tada vadinta savivaldybės reikšmės). Saugomos teritorijos ribų nesiūlyta keisti, nes tuo metu nebuvo reikalavimo, kad kultūros paveldo vietovės teritorijos ribos sutaptų su sklypų ribomis.

Naudota literatūra:

Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, t.2 (fotogr. Laida), Vilnius, 1991;

Miškinis A. *Vidurio Lietuvos miestai ir miesteliai / Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, t. 4, Vilnius, 2009.